

Ада Чачко

Тезаурус бібліотечної професіології

Маючи в комп'ютері понад 100 слів і словосполучень, які досить часто вживаються в текстах з бібліотечної професіології (БП), авторка пропонує підготувати їх для визначення і термінологічного узагальнення. Попередньо вона перевірила себе на найновіших публікаціях. Виявилось, що все відоме їй багатство «опрацьовується» за допомогою двох ключових слів: «кадри» і «професія». Очевидно, якась частина надходжень потрапляє за межі цих рубрик, ховається від проблемно орієнтованого пошуку і втрачається для своєчасного усвідомлення й використання. Це нашттовхнуло вчену на роздуми та узагальнення, які пропонуються нижче.

Набутий досвід дав мені змогу забезпечувати студентів, які мали писати реферати, огляди, курсові та дипломні роботи, переліками слів, що допомагали їм орієнтуватися не лише в довідковому апараті залів, а й у назвах статей, у перегляді інформації про конференції тощо. Діяти радикальніше перешкоджало серйозне ставлення до каталогознавства, де було визнано, що в даному випадку необхідний «нормативний словник дескрипторів і ключових слів із зафіксованими парадигматичними відношеннями, призначеними для координатного індексування документів та інформаційних запитів» [5, с.52]. Дві події змінили цю, здавалося б, безвихідну ситуацію. У «Бібліотечному віснику» (1997, №1) я прочитала, що моє багатство і є тезаурус, або «скарбниця, або «вся кількість накопичених знань». Ще кращим було визначення кібернетики, де тезаурус - це «сукупність знань окремої людини чи певного колективу». Цього виявилось досить, щоб я почала діяти за найрозповсюдженішим уявленням тезауруса, а саме склала «словник слів та виразів, згуртованих згідно зі спільними аспектами їх значень». Спасибі фахівцям, які не залякують колег, а розтлумачують їм свої таємниці! [2, с.11]. У наступному номері журналу було дуже своєчасно вказано, куди подавати пропозиції для поліпшення справ з дескрипторами, рубрикаторами, тезаурусами й пошуком необхідної інформації [3]. Все зійшлося! Але зовсім не випадково. Історія почалася майже 25 років тому.

Історія розробки. Матеріали до тезауруса з бібліотечної професіології закономірно оприлюднити в колі вчених і фахівців НБУ ім. В.І.Вернадського, оскільки ВБУ-ЦНБ-НБУВ належить безумовний пріоритет у розробці цієї наукової дисципліни. Вже з самого початку дослідницько-практичної діяльності бібліотекознавців і бібліографів ВБУ проблема бібліотекаря, як і читача, постає серед центральних. Нині визнано, що майже всі аспекти розділу бібліотекознавства, згодом названого бібліотечною професіологією, усвідомлювалися з 20-х років як предмети вивчення, формулювалися і певним чином досліджувалися у зв'язку із завданнями діяльності найбільшої та найавторитетнішої бібліотеки України. З отриманням у 1972 р. ЦНБ АН УРСР наукового статусу розвиток бібліотекознавства стимулюється створенням відповідного відділу, плановим

характером досліджень, зокрема й дисертаційних, серед них - і професіологічних. Перші наукові рекомендації їх обговорювалися вже в 1973-74 рр. у межах діяльності громадських організацій - Ради з наукової організації праці і Ради молодих спеціалістів. У 1975 р. одночасно в українській і союзній професійній пресі було опубліковано дві статті, в яких висвітлювалися результати дослідження в ЦНБ соціально-психологічних особливостей та психолого-педагогічних умов введення в бібліотечну професію молодих спеціалістів; конкретно формулювалися основні вимоги до особистості бібліотекаря, питання мотивації до праці [8, 9]. Наше звернення до сучасної історії зумовлене не лише турботою про безперервність українського бібліотекознавства, а й актуальною вимогою підтвердження його пріоритету в сфері соціально-психологічних досліджень.

Стан розробки. Нині бібліотечна професіологія - наукова й навчальна дисципліна, конституційована визнанням більшості дослідників, наявністю дисертаційних досліджень, зокрема й докторських, а також монографій, оглядів, покажчиків, наукових статей, конференцій та семінарів, де ключові поняття нової бібліотекознавчої дисципліни використовуються у назві і є предметом вивчення, обговорення, узагальнення. Важливою ознакою сприйняття БП як навчальної дисципліни, що формує фахівця, є включення відповідних курсів та спецкурсів до навчальних планів закладів вищої освіти, наявність підручників, інших навчально-методичних матеріалів. Термін «бібліотечна професіологія» включено до фахових словників, довідників, програм, інших базових видань, на основі яких входив у професійне життя реально існуючий і діючий тезаурус. Наша робота полегшується тим, що міждисциплінарне узгодження навчальних планів і програм викладачами КДІК у 1997 р. дало змогу зафіксувати мить умовних меж тезауруса.

Структура тезауруса. Це питання - найскладніше, оскільки саме в баченні структури відбивається суб'єктивність уявлень дослідника про професійний простір та образ світу професіонала. У цьому повідомленні йдеться про певну систему дескрипторів, які слугують назвою для класу близьких понять, що характеризують зміст, структуру і зв'язки бібліотечної професіології та її об'єкта - бібліотечної професії. Визначення структури, меж ядра і навколишньої групи по-

нять пов'язане з поліаспектністю бібліотечно-інформаційної діяльності, що поєднує технологічний аналіз та психологічні інтерпретації праці, світоглядні, морально етичні, соціальні вимоги до професіонала тощо. *Родовими поняттями виступають: бібліотечна професія як об'єкт науки, бібліотечні кадри як ресурс професії, бібліотечна праця і технологія як зміст діяльності та професіоналізації, професіоналізація як багатоступеневий процес усвідомлення місії та освоєння функцій, досягнення майстерності, сприйняття соціальної відповідальності, визнання норм професійної етики й саморозкриття особистості. Окрему групу складають поняття бібліотекарства як спільноти, що виховується фаховою освітою, професійними самоврядними об'єднаннями та пресою. Особистість професіонала розкривається в комплексному понятті - «образ світу».*

Таким чином, виявлено сім родових для даної сукупності понять, кожне з яких пов'язане з іншими шістьма і має власну структуру, де присутні видові поняття, а також дрібніші їх елементи, ознаки, процеси. Наводимо умовно завершену схему, в якій уже нині, крім позначених, є відомі, але недостатньо сформовані чи визначені розгалуження.

БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІОЛОГІЯ

Взаємозв'язки: бібліотекознавство; бібліографознавство; книгознавство; інформатика; психологія (соціальна психологія; психологія праці); соціологія (соціологія праці); етика (професійна етика); педагогіка.

Структура об'єкта (бібліотечної професії): праця і технологія; бібліотечні кадри; професіоналізація; бібліотекарство як професійна спільнота; професійні об'єднання; професійна преса; особистість професіонала; образ світу професіонала.

БІБЛІОТЕЧНА ПРОФЕСІЯ

Системоутворюючі фактори і забезпечення розвитку: безперервна багатоступенева фахова освіта; бібліотечний друк (преса, література); читання і самоосвіта фахівців; бібліотечні самоврядні професійні об'єднання; науково-теоретичний самоаналіз та саморефлексія.

Зміцнення статусу в суспільстві: засвоєння демократичних цінностей та їх пропаганда; забезпечення вільного доступу до інформації та її джерел; трансформація змісту та іміджу бібліотечної професії; реклама бібліотеки як базової культурної та інформаційної інституції; зв'язки з громадськістю; лобіювання бібліотеки та бібліотечної професії.

БІБЛІОТЕЧНІ КАДРИ

Варіанти кадрових структур: функціонально-технологічна; професійно-кваліфікаційна; соціально-демо-

графічна; галузева (відповідно до галузей знання); типологічна (за типами бібліотек).

Бібліотечні спеціальності: комплектатор; каталогізатор; зберігач і організатор фондів; організатор доступу до інформації; бібліотекар-консультант з обслуговування читачів; бібліограф довідково-інформаційної служби; бібліотекар-методист.

Нові та прогнозовані спеціальності: менеджер - організатор бібліотечно-інформаційної сфери; маркетолог - консультант бібліотечно-інформаційної сфери; бібліотекар соціологічної служби; бібліограф інформаційної служби; бібліограф - аналітик наукових текстів; бібліоменеджер (керівник бібліотеки і/або її підсистеми); бібліоменеджер (консультант-організатор інформаційних послуг); бібліотерапевт; бібліотекар-бібліограф, викладач фахових дисциплін; бібліотекар-бібліограф, дослідник.

Робота з кадрами:

в бібліотеці: відбір; підбір; розстановка, сприяння профадаптації молодих спеціалістів; в системі підвищення кваліфікації; в системі фахової освіти; в системі науково-дослідницької підготовки.

БІБЛІОТЕЧНА ПРАЦЯ ТА ЇЇ ТЕХНОЛОГІЯ

Наукові засади: професіографування; моделювання; диверсифікація функцій.

Організація: розподіл праці; кваліфікаційна характеристика; посадова інструкція; робоче місце (АРМ); спеціалізація та кооперація.

Змістовні характеристики: відповідальність; складність; вимоги до особистості.

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ

Хист до професії; професійні орієнтації; вибір професії; придатність; готовність; самовизначення; адаптація; діагностика (самодіагностика); корекція (самокорекція); майстерність; соціальна відповідальність; професіоналізм.

ОСОБИСТІТЬ ПРОФЕСІОНАЛА

Етапи становлення: соціалізація; індивідуалізація; самоактуалізація; саморозвиток.

Орієнтації: світогляд; морально-етичні настанови, професійно-особистісні риси; культурно-психологічний потенціал; професійні цінності; професійні норми, традиції; образно-концептуальна модель професійної діяльності.

МЕТОДИ ПРОФЕСІОЛОГІЇ

Професіографування; моделювання; комплексна методика «соціальний портрет професіонала»; комплексна методика «образ світу професіонала».

1. Библиотечно-библиографическая классификация: Табл. для науч. библиотек: Вып. XXV. Таблицы типовых делений. Ч. 1. Таблицы общих типовых делений. - М., 1962. - 53 с.
2. Бургін М.С. Інфологічна система як розвиток поняття «тезаурус» // Бібл. вісн. - 1997. - № 1. - С. 11-13.
3. Міжнародна наукова конференція «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек» // Там само. - № 2. - С. 43.
4. Словарь по основам информационной деятельности. - К., 1995.
5. Современная каталогизационная терминология: Толковый словарь с методическими рекомендациями / Сост. Т. А. Бахтурина, Э.Р.Сукиасян. - М., 1992. - 197 с.
6. Сусллова Н.М. Вопросы формирования терминологии библиотечной педагогики // Развитие педагогической функции академических библиотек. - М., 1991. - С. 66-73.
7. Терминологический словарь по библиотечному делу и смежным отраслям. - М., 1995. - 268 с.
8. Чачко А.С. Из опыта работы с молодыми специалистами в ЦНБ АН УССР // Сов. библиотечное дело. - 1975. - № 4. - С. 87-89.
9. Чачко А.С. Основные требования к молодому специалисту в крупной научной библиотеке // Совершенствование подготовки культурно-просветительных кадров в УССР: Материалы респ. науч. конф. - Х.: ХГИК, 1975. - С.52-53.
10. Чудинова В.П. Современная профессиограмма специалиста детской библиотеки как основа совершенствования подготовки кадров по работе с детьми: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. - М., 1996. - 16 с.